

Мартинюк В.П.,
кандидат економічних наук

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Згруповано інтегральні показники, за якими пропонується проводити дослідження стану фінансової безпеки держави. Формалізовано окремі інтегральні показники. Пропонується індикативний аналіз, як один із найефективніших підходів до визначення стану окремих складових економічної безпеки, зокрема фінансової. Проаналізовано сучасний рівень основних індикаторів фінансової безпеки України.

Grouped in this article are the integral indices through which it is proposed to study the state's financial security. Also separate integral indices are formalized. The author proposes an indicative analysis as one of the most efficient approaches for determining the state of separate components of economic security, notably the financial one. An analysis is provided of the modern level of basic indicators of Ukraine's financial security.

Ось уже протягом 11 років Україна існує як незалежна й суверенна держава, що має власні інтереси в політичній, економічній, військовій, науково-технологічній, інших сферах. І хоча сучасний геоекономічний простір характеризується стрімкими процесами глобалізації, інтеграції господарської діяльності, економічної та соціальної політики, між країнами усе ж таки не припиняється запекла боротьба за контроль над обмеженими економічними ресурсами і транспортними коридорами. Спостерігається жорстке суперництво національних економік, наднаціональних угруповань і транснаціональних корпорацій у відстоюванні власних економічних інтересів.

У таких умовах особлива роль відводиться системі національної безпеки держави, мета якої полягає у гарантуванні захисту національних інтересів у всіх сферах життєдіяльності, що сприяє збереженню суверенітету й незалежності держави, соціально-політичної стабільності суспільства, підвищенню життєвого рівня населення.

Загалом під безпекою мається на увазі стан і ступінь захищеності будь-якої держави від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Структура національної безпеки складна й багатогранна (див. рис. 1). Зокрема, вона складається з військової, геополітичної, економічної, демографічної, інформаційної та екологічної безпек.

Досягнення позитивного впливу фінансової складової на економічну безпеку (ЕКБ) країни має передбачати, по-перше, реалізацію науково обгрунтованої стратегії податкового менеджменту, спрямованої на оптимізацію податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, зменшення ймовірності податкових правопорушень і сприяння легалізації суб'єктів господарювання, які на сьогодні працюють у тіні.

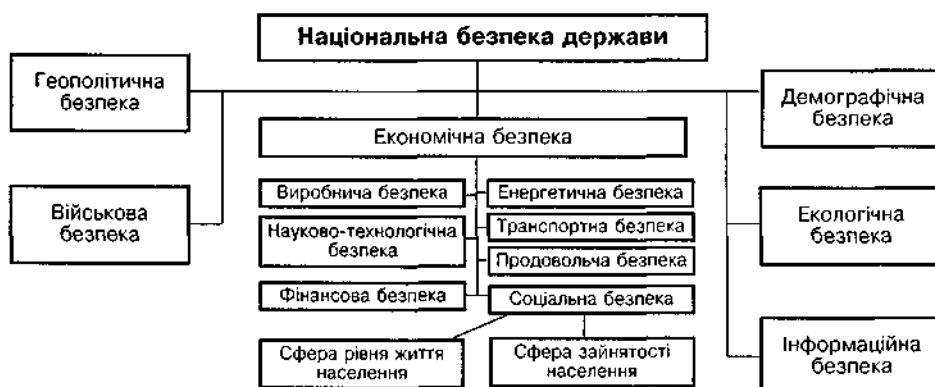


Рис. 1. Структура національної безпеки держави.

По-друге, пріоритетне спрямування фінансових потоків у розвиток тих галузей, які забезпечують економічне зростання за рахунок переважного використання відтворюваних ресурсів і наукомістких процесів і спроможні реалізувати сукупність притаманних економіці України об'єктивних конкурентних переваг.

Для числової характеристики фінансової безпеки (ФБ) окремі інтегральні показники пропонується розраховувати згідно з таблицею.

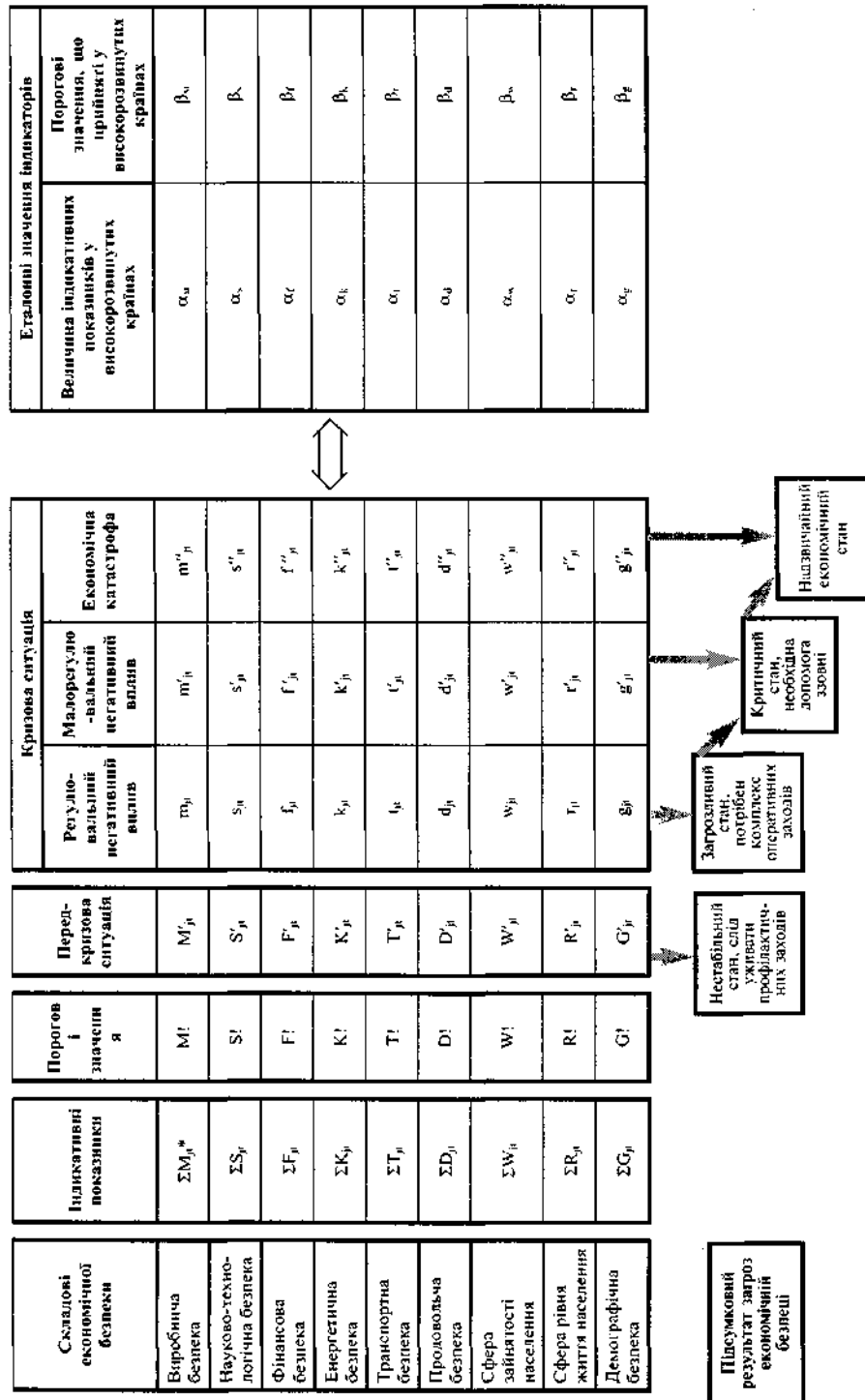
Таблиця. Методика розрахунку основних показників ФБ

Показники	Зміст показника	Спосіб розрахунку
$\Delta\alpha_t^{\text{кп}}$	Динаміка відношення обсягу інвестицій в економіку ($Q_t^{\text{кп}}$) до ВВП у країні (регіоні) за аналізований період, у чинних цінах, %	$\Delta\alpha_t^{\text{кп}} = \frac{Q_t^{\text{кп}}}{\text{ВВП}_t} \cdot 100$
$\Delta\text{ІЦСР}$	Темп інфляції: а) середньомісячний (середньорічний) темп зростання індексу цін споживчого ринку (ІЦСР), %	$\Delta\text{ІЦСР} = \frac{\text{ІЦСР}_{\text{н.п.}}}{\text{ІЦСР}_{\text{н.ч.тр.}}} \cdot 100^*$
$\Delta\text{ІЦВПП}$	б) середньомісячний (середньорічний) темп зростання індексу цін виробників промислової продукції (ІЦВПП), %	$\Delta\text{ІЦВПП} = \frac{\text{ІЦВПП}_{\text{н.п.}}}{\text{ІЦВПП}_{\text{н.ч.тр.}}} \cdot 100$

*ІЦСР_{з.п.} (ІЦСР_{п.м.(р.)}) — відповідно рівень ІЦСР за звітний період і ІЦСР на початок місяця (року).

Вітчизняні й зарубіжні науковці¹ розглядають індикативний аналіз як один із найефективніших підходів до визначення стану окремих складових ЕКБ. Індикативний аналіз ЕКБ передбачає зіставлення фактичних і порогових значень за індикативними (інтегральними) показниками на макро- та мезорівнях (див. рис. 2).

¹ Сухоруков А.І. Програмно-цільовий підхід до забезпечення економічної безпеки України / Стратегія економічного розвитку України. Інститут стратегічних досліджень НАН України. — Випуск II—III. — К. — 2000. — С. 14—21; Бакушевич І.В., Мартинюк В.П. Модель оцінки економічної безпеки регіону на основі індикативного аналізу // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. — Суми: СДУ. — 2001. — № 6(27) — 7(28). — С. 78—84; Татаркин А.И. и др. Влияние энергетического фактора на экономическую безопасность регионов Российской Федерации. — Екатеринбург. — 1998; Татаркин А.И., Львов Д.С., Кукалин А.А. и др. Научно-технологическая безопасность регионов России: методические подходы и результаты диагностики. — Екатеринбург: Издательство Уральского университета. — 2000.



* $M_{jt}^* - G_{jt}$ — значення показників, розрахованих для j-тої території за t-тий проміжок часу.

Рис. 2. Інтегральна оцінка стану економічної безпеки на основі індикативного аналізу.

Зіставлення цих показників із їхніми пороговими значеннями дає можливість визначити економічний стан і прорангувати його за ступенем наближеності до кризової ситуації. В умовах, коли величина хоча б одного з індикативних показників виходить за межі порогових значень, створюється ситуація передкризового або кризового стану. Прийнятний рівень безпеки досягається за умови, коли всі індикативні показники перебувають у межах своїх порогових значень, а якщо вони виходять за межі цих значень, народногосподарський комплекс втрачає здатність до динамічного саморозвитку.

Так, наприклад, висновки про стан ФБ робитимуться на основі величини $\sum_{i=1}^n F_{jt}$, де i (1... n) — кількість показників, що характеризують цю сферу; j — територія (область, регіон), для якої проводяться розрахунки; t — проміжок часу (рік, квартал), за який проводиться дослідження.

Що стосується порогових рівнів індикаторів ФБ, то для їхнього встановлення можна використовувати, по-перше, порогові рівні, визначені й прийняті у Російській Федерації; по-друге, міжнародні еталони порогових значень i , по-третє, власні експертні оцінки. При цьому треба враховувати такі характеристики стану економіки:

- нормальний стан — відсутність загроз для ФБ або їхній слабкий вплив, що нейтралізується плановими діями системи управління чи самими ринковими процесами;

- передкризовий стан — повернення до нормальних значень індикативних показників можливе шляхом мобілізації власних внутрішніх ресурсів системи. При цьому така мотивація не призведе до одночасного погіршення стану, що характеризується іншими індикаторами. У такій ситуації необхідно вживати термінових, а інколи досить високовитратних заходів щодо нейтралізації і відвернення таких загроз. Проте неефективні заходи щодо виведення системи з передкризового стану або затримки з їх виконанням сприяють посиленню їхньої дії, подальшому зниженню рівня безпеки, в результаті чого система може перейти в кризовий стан.

Почнемо з першого індикатора ФБ, наведеного в таблиці. Економічне зростання країни забезпечується капіталовкладеннями на рівні 20—30% від ВВП. У Росії, наприклад, порогове значення цього індикатора прийняте на рівні 25%². В Україні, починаючи з 2000 року, досягнуто суттєвого приросту внутрішніх капіталовкладень (у 2000 році — на 14,4%, у 2001-му — на 17,2%), збільшено обсяг зовнішніх інвестицій тощо. Проте сумарні капіталовкладення з внутрішніх і зовнішніх джерел у 2001 році не перевищували 14,68% ВВП³.

² Экономическая безопасность: Производство — Финансы — Банки / Под ред. В.П.Сенчагова. — М.: ЗАО "Финстатинформ". — 1998. — С. 53.

³ Сухоруков А.І. Проблеми підвищення інвестиційної активності регіонів // <http://www.nisp.gov.ua>

Отже, основні загрози ФБ України виходять саме зсередини держави і на них сьогодні необхідно звернути першочергову увагу. Зокрема, до них можна віднести:

- недосконалість і незавершеність законодавства з питань фінансово-кредитних відносин;
- неефективність податкової системи, масове ухилення від сплати податків;
- недосконалість бюджетної системи, низький рівень бюджетної дисципліни і надмірний дефіцит Державного бюджету України;
- низький рівень інвестиційної діяльності;
- зростання тіньової економіки, посилення її криміналізації, нелегальний перелив коштів за кордон;
- недорозвиненість фондового й страхового ринків;
- зростання внутрішнього й зовнішнього боргу країни;
- розбіжність інтересів банківської системи і потреб реального сектору економіки.

Подальше зміцнення ФБ має ґрунтуватися насамперед на врахуванні похідної ролі фінансів у забезпеченні функціонування економіки.